

JUBILEUSZOWA PUBLIKACJA KATEDRY BIAŁORUTENISTYKI UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO

AGNIESZKA GORAL

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

65 YEARS OF THE DEPARTMENT OF BELARUSIAN STUDIES AT THE UNIVERSITY OF WARSAW: A COMMEMORATIVE VOLUME. A review of: Kaleta, Radosław, ed. *Discovering Belarus...: On the Occasion of the 65th Anniversary of Belarusian Studies at the University of Warsaw*. Warsaw University Press, 2023. ISBN 978-83-235-6266-5, 325 pp. [In Polish: Kaleta, Radosław, red. *Odkrywając Białoruś... 65-lecie białorutenistyki na Uniwersytecie Warszawskim*. Warszawa: Wydawnictwo UW, 2023.]

Keywords: Belarusian studies, Belarusian language, Belarusian culture, commemorative volume, University of Warsaw

DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2025.14.166-171>

Publikacja jest pokłosiem konferencji naukowej, która odbyła się w dniach 21–22 października 2021 r. na Uniwersytecie Warszawskim. Organizatorami spotkania, połączonego w obchodami jubileuszu 65-lecia białorutenistyki na Uniwersytecie Warszawskim, było warszawskie środowisko białorutenistów skupione wokół Katedry Białorutenistyki. Opublikowane w monografii wystąpienia zostały wygłoszone podczas obrad plenarnych oraz w sekcji językoznawczej.

Monografia składa się z trzech zasadniczych części, z których pierwsza obejmuje przemówienia, druga – referaty okolicznościowe, trzecia – artykuły naukowe i materiały okolicznościowe (listy gratulacyjne) oraz dokumentacyjne (fotografie ilustrujące dorobek językoznawczy pracowników Katedry Białorutenistyki UW z lat 1992–2021).

Pierwszy rozdział otwiera słowo powitalne prorektora UW ds. badań, prof. dr hab. Zygmunta Lalaka, który skierował słowa uznania pod adresem założycieli, pracowników i współpracowników Katedry Białorutenistyki, podkreślił ich wkład w rozwój polskiej białorutenistyki,

a także szczególne zasługi na polu polsko-białoruskiej współpracy naukowej. Odwołując się do wspólnej historii narodu polskiego i białoruskiego wyraził nadzieję, że obecna sytuacja polityczna w naszej części Europy będzie się stabilizować, co umożliwi dalszy rozwój badań slawistycznych. Do gratulacji dołączyła się Pani Dziekan Wydziału Lingwistyki Stosowanej UW, prof. uczelni, dr hab. Magdalena Olpińska-Szkiełko.

W dalszej części monografii zostało zamieszczone przemówienie prof. Elżbiety Smułkowej, poświęcone początkom warszawskiej białorutenistyki, sylwetkom jej założycieli oraz pierwszych pracowników naukowych i naukowo-dydaktycznych. Referat przynosi interesujący materiał faktograficzny oparty na unikatowych danych pochodzących sprzed ponad 70 lat. Tekst jest świadectwem długoletniej historii Katedry Białorutenistyki, początkowo związanej z istniejącym w latach 1952–56 Instytutem Polsko-Radzieckim, przy którym działały trzy pracownie: rusycystyczna, ukrainistyczna i białorutenistyczna. Na czele tej ostatniej stała prof. Antonina Obrębska-Jabłońska – wybitna polonistka i białorutenistka, autorka licznych prac naukowych z zakresu językoznawstwa słowiańskiego, związana z UW od 1935 roku.

Katedrę Białorutenistyki powołano w 2005 r. na bazie jednostek funkcjonujących wcześniej: Zakładu Filologii Białoruskiej, a następnie Katedry Filologii Białoruskiej. Zmieniali się jej kierownicy: w latach 1971–1975 katedrą zarządzała prof. dr hab. Elżbieta Smułkowa (znana i ceniona badaczka pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego i polsko-białorusko-litewskiego), później (w latach 1975–2004) – prof. dr hab. Aleksander Barszczewski, historyk literatury, folklorysta, badacz polsko-białoruskich związków literackich oraz białoruskiego piśmiennictwa emigracyjnego, następnie (w latach 2004–2009) – prof. UW, dr hab. Mikołaj Timoszuik (badacz z zakresu leksykologii i leksykografii białoruskiej i rosyjskiej). W latach 2009–2014 obowiązki kierownika pełniła dr Katarzyna Drozd (literaturoznawczyni), a w latach 2016–2018 – prof. dr hab. Nina Barszczewska.

W dalszej części tej części monografii czytelnik odkrywa kolejne karty historii katedry. Jak czytamy w artykule Niny Barszczewskiej pt. *65-lecie Katedry Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego (historia i stan badań do 2019 roku)*, w ciągu 35 lat od chwili powstania tytułowa katedra była jedyną uniwersytecką jednostką naukową poza granicami państwa białoruskiego. Okres ten zaowocował licznymi osiągnięciami naukowymi, wywierając istotny wpływ na rozwój myśli slawistycznej nie tylko w Polsce, ale także za granicą. Krąg zainteresowań pracowników jednostki koncentrował się wokół różnorodnych zagadnień, między innymi gwar wschodnich Białostoczczyzny, leksykografii polsko-białoruskiego pogranicza językowego, leksykografii polsko-białoruskiej, mikrotoponimii ziem północo-wschodniej Polski, folkloru białoruskiego

Białostoczczyzny, białoruskiego ruchu literackiego w Polsce, współczesnej literatury białoruskiej, emigracyjnego ruchu literackiego, wybranych aspektów funkcjonowania współczesnego języka białoruskiego, translatoryki polsko-białoruskiej i białorusko-polskiej, glottodydaktyki języka białoruskiego. Obok publikacji naukowych, warto podkreślić działalność wydawniczą katedry (prowadzenie dwóch czasopism naukowych: *Acta Albaruthenica* i *Język białoruski jako obcy*), jak również wkład pracowników katedry w opracowanie słowników, skryptów i podręczników dla studentów, ramowych programów studiów slawistycznych, programów przedmiotowych, materiałów do nauki języka białoruskiego w formie tradycyjnej i elektronicznej, szereg tekstów o charakterze popularyzatorskim i promocyjnym.

Najnowszym dziejom Katedry Białorutenistyki UW został poświęcony referat prof. UW, dr. hab. Radosława Kalety. Jak czytamy w artykule, na przestrzeni ostatnich pięciu lat (do 2021 r.) jednostka może poszczycić się znaczącymi osiągnięciami. W okresie tym ukazało się 28 monografii oraz wiele artykułów naukowych, tekstów popularnonaukowych i publicystycznych. Pracownicy Katedry otrzymali liczne wyróżnienia i nagrody, uczestniczyli w grantach, organizowali i uczestniczyli w konferencjach i sympozjach naukowych, inicjowali i rozwijali międzynarodowe kontakty naukowe. W ostatnim okresie gośćmi katedry byli badacze naukowci, urzędnicy państwowi, działacze organizacji pozarządowych, wydawcy oraz przedstawiciele kultury, związani między innymi z Wydziałem Filologicznym Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, Wydziałem Filologicznym Homelskiego Uniwersytetu Państwowego, Grodzieńskim Uniwersytetem Państwowym, Mińskim Państwowym Uniwersytetem Lingwistycznym, Ambasadą RP w Polsce, wydawnictwem *Чатыры чэрагі*, Białoruską Fundacją Kultury. W omawianym okresie z roku na rok rosło zainteresowanie studiami pierwszego i drugiego stopnia na kierunku *filologia białoruska*.

Odmienny charakter posiada druga część monografii. Obejmuje ona dziewięć artykułów naukowych, zróżnicowanych zarówno tematycznie, jak i z punktu widzenia materiału źródłowego i metodologii. Teksty reprezentują badaczy z różnych ośrodków naukowych: Uniwersytetu Warszawskiego, Instytutu Slawistyki PAN, Uniwersytetu w Bremen (Niemcy), Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego, Europejskiego Uniwersytetu Humanistycznego w Wilnie (Litwa), Instytutu Slawistyki Akademii Nauk Republiki Czeskiej, Uniwersytetu Karola i Franciszka w Grazu (Austria), Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W niniejszej publikacji skupię się jedynie na wybranych artykułach.

W artykule *O białoruskiej rewolucji z perspektywy antropolożki wsi* Anna Engelking omawia dyskurs rewolucji białoruskiej z 2020 r. jako wyraz ciągłości etosu chłopskiego i opartej na

wartościach ogólnoludzkich współczesnej kultury białoruskiej. Koncentrując się na trzech warunkujących się wzajemnie wartościach (prawu do życia, wymiarze człowieczeństwa oraz godności ludzkiej), badaczka dochodzi do wniosku, że białoruska pamięć kulturowa jest – w kontekście rewolucji – antyprzemocowa i antymilitarna i odwołuje się do poszanowania prawa do życia zarówno na poziomie jednostkowym (ochrona życia każdego człowieka), a także w wymiarze zbiorowym (przetrwanie narodu). Z kolei godność, ściśle związana z życiem i *byciem człowiekiem* wiąże się z kulturowym wzorcem dobrego gospodarza i wpisuje się w nowy, charakterystyczny dla krajów europejskich model społeczny: budowanie postnarodowego patriotyzmu obywatelskiego.

Z kolei artykuł *Беларуская мова ў нефілалагічным студэнцкім асярроддзі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта* W. Bandarowicz został poświęcony kondycji języka białoruskiego wśród studentów kierunków niefilologicznych Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego. Wyniki badań zostały opracowane na podstawie danych ankietowych, zawartych w formularzu obejmującym jedenaście pytań zamkniętych i jedno otwarte. Pytania te dotyczyły między innymi poczucia przynależności narodowej respondentów, ich stopnia znajomości języka białoruskiego, posługiwania się przez nich językiem białoruskim w codziennym życiu, oceny kondycji białoruszczyzny we współczesnym świecie. Jak wykazało badanie, 87% badanych określiło swoją narodowość jako białorską. Ponadto, większość deklarowała znajomość języka białoruskiego w stopniu średnim lub dostatecznym. Studenci język białoruski opanowali w szkole, natomiast prawie wszyscy posługują się nim jedynie w ograniczonym zakresie (w środowisku białoruskojęzycznym).

Dwaj autorzy jako bazę źródłową obrali materiały prasowe przełomu XIX i XX wieku. Austriacka badaczka, M. Prenner, w artykule *Białoruska łacinka w drugiej połowie XIX w.: realizacja akania i jakania w gazecie „Mużyckaja Praŭda”* koncentruje się na ortografii wskazanej w tytule pierwszej tajnej gazety w języku białoruskim. Badany korpus leksykalny przypada na okres formowania się zasad białoruskiej pisowni, co tłumaczy dużą wariantywność zapisu wyrazów. Pod uwagę zostało wziętych 1489 leksemów, podlegających realizacji lub braku realizacji wybranych do analizy zjawisk fonetycznych. Na podstawie przeanalizowanych jednostek leksykalnych sławistka ustaliła, że w gazecie *Mużyckaja Praŭda* *akanie* i *jakanie* było realizowane w zależności od pozycji sylaby w wyrazie względem jego akcentu: omawiane zjawiska fonetyczne obejmowały sylaby przedakcentowe, co znalazło swoje odzwierciedlenie w przyimkach oraz przedrostkach czasowników.

Artykuł *Фарміраванне „нацыянальнага ўзору” тапаніміі на старонках першых беларускамоўных газет „Наша Доля” і „Наша Ніва” (1906–1907 гг.)* W. Korbuta dotyczy pisowni toponimów w dawnych periodykach białoruskich. Jak wykazała analiza leksykalna, w analizowanych źródłach pisownia niektórych nazw geograficznych nie różniła się od zasad współczesnej ortografii białoruskiej. Natomiast można wyodrębnić nazwy, zapisywane zgodnie z ortografią rosyjską. Pisownia wielu nazw była niekonsekwentna, czego dowodzą odmienne zapisy między innymi nazwy białoruskiej stolicy (Менск / Мінск).

Na materiale gwarowym powstał z kolei artykuł M. Kwiatkowskiego pt. *Аналіз лексікі беларускай гаворкі найстарэйшага пакалення мястэчка Крынкі*. Badanie zostało przeprowadzone metodą wywiadów bezpośrednich z mieszkańcami Krynek w województwie podlaskim. Wszyscy respondenci posługiwali się miejscową gwarą od dzieciństwa. Przeprowadzona analiza dowiodła, że w gwarze Krynek większość stanowi leksyka białoruska, przy tym znaczna jej część pokrywa się z literacką odmianą języka białoruskiego. Odnotowano także polonizmy, rusycyzmy, rzadziej – germanizmy i romanizmy.

Inny charakter posiada artykuł *Edward Piotrowicz Cynhiel – białoruski działacz społeczno-oświatowy w Łatgalii* M. Jankowiaka. Tekst został poświęcony sylwetce tytułowego bohatera – białoruskiego działacza regionalnego, zasłużonego dla mniejszości białoruskiej w łotewskiej Łatgalii. Materiał źródłowy pochodzi z osobistego archiwum autora i obejmuje dwa wywiady udzielone przez niego w 2004 i 2004 roku, jak również dokumenty rodzinne samego Cynhala oraz poświęcone mu wzmianki prasowe.

Monografia stanowi cenną publikację wśród pozycji naukowych o tematyce sławistycznej opublikowanych w ostatnim okresie w Polsce. Książka jest świadectwem historii i dorobku naukowego, popularyzatorskiego i organizacyjnego Katedry Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego – od momentu jej powstania po dziś dzień. Pierwsza, jubileuszowa część monografii posiada wysoką wartość dokumentacyjną i dowodzi znaczącej roli katedry jako jednostki naukowej o długoletniej tradycji i dużym potencjale badawczym. Lektura referatów okolicznościowych wskazuje na wieloaspektowość i różnorodność działań naukowych podejmowanych przez pracowników jednostki na przestrzeni kilkudziesięciu lat przez kilka pokoleń, z których każde funkcjonowało w innej rzeczywistości politycznej i wobec różnych czynników wewnętrznych (zmiany organizacyjne, strukturalne i lokalowe na UW) oraz zewnętrznych (czynniki uwarunkowane zmianami w zakresie szkolnictwa wyższego w ogóle, związki z ośrodkami naukowymi w innych ośrodkach białorutenistycznych w Polsce, wpływy organizacji białoruskich, szkolnictwo białoruskie w Polsce). Z kolei druga część monografii,

obejmująca artykuły naukowe, świadczy o żywotności problematyki białorutenistycznej we współczesnej lingwistyce. Rozwój białorutenistycznej myśli naukowej w Polsce dowodzi tego, że kultura białoruska wciąż pozostaje w naszym kraju mało zbadana i stanowi niewyczerpane źródło inspiracji dla obecnych i przyszłych pokoleń slawistów.

Warto podkreślić, że książka ukazała się po 2020 r., w sytuacji gdy druk podobnych pozycji wydawniczych był co najmniej utrudniony. Organizacja konferencji o tematyce białorutenistycznej wiązała się z licznymi trudnościami (ograniczone kontakty między polskim i białoruskim środowiskiem naukowym, trudności wyjazdowe, przeszkody publikacyjne). Nawet wobec niesprzyjających okoliczności politycznych, organizatorom Katedry udało się zaprosić do udziału w wydarzeniu grono międzynarodowe, reprezentujące różnorodne dziedziny badawcze, a nawet należące do różnych pokoleń. Różnorodność wykorzystanych przez badaczy metod i narzędzi pozwoliła na prezentację szerokiego wachlarza badań prowadzonych w różnych ośrodkach slawistycznych, z kolei wychodząca naprzeciw współczesnym tendencjom wydawniczym piękna szata graficzna oraz kolorowe fotografie, infografiki i wykresy dodatkowo podniosły wartość publikacji. Część *jubileuszowa* została przygotowana w trzech wersjach językowych (polskiej, białoruskiej i angielskiej), co w oczywisty sposób przekłada się na umiędzynarodowienie monografii.

AGNIESZKA GORAL, PHD

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin

 <http://orcid.org/0000-0003-1622-970X>

“65 years of the Department of Belarusian Studies at the University of Warsaw:
A Commemorative Volume.” [Original title in Polish: „Jubileuszowa publikacja Katedry
Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego.”]
Cyrillo-Methodian Papers, no 14 (2025): 166–171.
DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/zcm.2025.14.166-171>

